

تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روابط زوجین: نقش حسادت و نظارت زناشویی مسعود کیانی*، حمید رحیمی**، آزاده مللی***

چکیده

شبکه‌های اجتماعی مجازی (مانند فیس بوک، اینستاگرام و تلگرام) همواره در حال رشد هستند و ماهیت روابط اجتماعی را دستخوش تغییر و تحول کرده‌اند. مقاله حاضر به بررسی نتایج منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی (حسادت و نظارت بر همسر) در روابط عاطفی زناشویی پرداخته است. هدف اصلی این پژوهش، بررسی نقش حسادت زناشویی ناشی از شبکه‌های اجتماعی مجازی در تجربه نظارت بر همسر است. این پژوهش از نوع همبستگی است و در آن ۲۲۳ نفر از میان مردان و زنان متأهلی که روزانه از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کردند، به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. شرکت‌کنندگان در پژوهش، مقیاس حسادت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و نظارت بر همسر را تکمیل کردند. نتایج نشان داد که میان حسادت زناشویی (و زیرمقیاس‌های آن) و تجربه نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، حسادت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی، نقش معناداری در پیش‌بینی نظارت بر همسر دارد.

* استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه کاشان.

m.kiani@kashanu.ac.ir

** استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه کاشان.

dr.hamid.rahimi@gmail.com

*** کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

mellaliazadeh@gmail.com

تاریخ تأیید: ۱۳۹۷/۰۸/۱۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۱/۱۹

واژه‌های کلیدی

روابط زناشویی، مقیاس حسادت، مقیاس نظارت بر همسر، شبکه‌های اجتماعی مجازی.

مقدمه

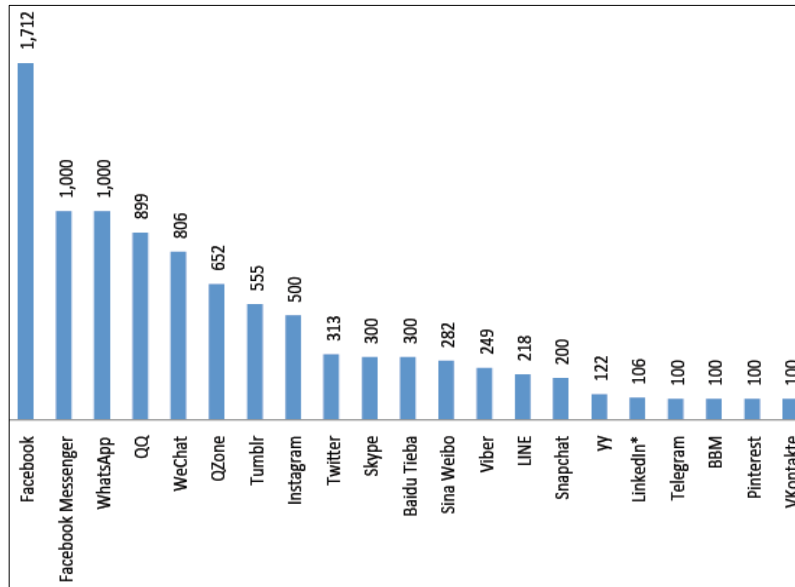
طی سال‌های اخیر، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی مانند فیس‌بوک^۱، اینستاگرام^۲، لینکدین^۳ و... زندگی و روابط افراد را دچار تغییر و دگرگونی کرده است. در سال ۲۰۰۳ میلادی، شبکه‌های اجتماعی مجازی به وجود آمدند و در چهارم فوریه ۲۰۰۴ میلادی، شبکه اجتماعی فیس‌بوک تأسیس شد. از آن زمان تاکنون، رشد جمعیت کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی، حیرت‌آور بوده است؛ به طوری که برای نمونه، شمار کاربران شبکه فیس‌بوک از صد میلیون نفر در سال ۲۰۰۸، به ۱۷۱۲ میلیون نفر در سال ۲۰۱۶ رسیده است (فناوری فانگک، ۲۰۱۶: ۵). شبکه اجتماعی اینستاگرام نیز به منزله دومین شبکه اجتماعی پرکاربر در ششم اکتبر ۲۰۱۰ میلادی تأسیس شد. تعداد کاربران اینستاگرام در آوریل ۲۰۱۲ فقط سی میلیون نفر بود؛ اما اکنون شمار کاربران این شبکه اجتماعی نزدیک به پانصد میلیون نفر است که نود درصد آن‌ها زیر ۳۵ سال دارند (اسمیت، ۲۰۱۶). در شکل ۱، تعداد کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به نوع شبکه، براساس کاربران فعال در هر ماه، خلاصه شده است.

1. Facebook.
2. Instagram.
3. LinkedIn.
4. FUNG Global Retail & Technology.
5. Smith.

شکل ۱. تعداد کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌طور ماهیانه (میلیون نفر)

(منبع: فناوری فانگ، ۲۰۱۶: ۶).

استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در خانواده، مسائل تازه‌ای را پدید آورده است (هورست، ۲۰۱۰)؛ از این رو، پژوهشگران به بررسی رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و عوامل روان‌شناختی و اجتماعی مثل رضایت از زندگی، کم‌رویی و اعتماد به نفس پرداخته‌اند (والزولا، پارک و کی، ۲۰۰۹؛ اور و همکاران، ۲۰۰۹؛ گنزالس و هندکوک، ۲۰۱۱).

یکی از متغیرهای مهم و تأثیرگذار بر روابط زناشویی، نظارت بر همسر است. از نظر دیوید لیون، «نظارت» یعنی توجه متمرکز، نظام‌مند و روزمره بر جزئیات شخصی افراد با هدف تأثیرگذاری، مدیریت، محافظت یا هدایت آن‌ها (لیون، ۲۰۰۷: ۱۴). ممکن است افراد از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دیده‌بانی و واری همسرشان و در نهایت، نظارت بر او استفاده کنند. پژوهش توکناگا (۲۰۱۱) نشان داد نظارت بر همسر، دومین هدف برای حضور در شبکه اجتماعی فیس‌بوک است. نظارت بر همسر در شکل سنتی آن، با بازجویی

و بررسی مداوم، استراق سمع، خبرگیری، تفحص و تعقیب فرد برای جمع‌آوری اطلاعات انجام می‌شد. با گسترش شبکه‌های اجتماعی مجازی، این اعمال هم شکل متفاوتی به خود گرفته است (مارویک، ۲۰۱۲).

پژوهشگران معتقدند افراد در شبکه‌های اجتماعی مجازی به اطلاعات دسترسی بیشتری دارند و این شکل از نظارت آسان و وسوسه‌کننده است. افراد در شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند به سه دسته از اطلاعات به آسانی دسترسی داشته باشند: اول، کاربران با متن‌نویسی یا قراردادن تصویر و فیلم، از شبکه‌های اجتماعی برای انتشار اطلاعات درباره خود و افکار و باورهایشان استفاده می‌کنند؛ دوم، کاربران اطلاعاتی را درباره دیگران نشر می‌دهند. آن‌ها - از روی قصد یا بدون قصد - از طریق فعالیت‌هایی چون «لایک کردن»^۱ و «گذاشتن یادداشت»^۲ اطلاعاتی را ارسال می‌کنند؛ سوم، شبکه‌های اجتماعی مجازی، اطلاعاتی را که کاربر جمع‌آوری کرده یا به آن‌ها دسترسی داشته است، نشر می‌دهند (نیسنوم، ۲۰۱۰). در فرآیند نظارت بر همسر، فرد ممکن است درباره هر یک از این سه دسته اطلاعات، به کاوش پردازد. در حوزه نظارت در شبکه‌های اجتماعی مجازی، اصطلاحاتی چون نظارت جنبی^۳ (اندره‌جویک، ۲۰۰۵)، نظارت مشارکتی^۴ (البریچ‌اسلاند، ۲۰۰۸)، جستجوی اجتماعی^۵ (لامپ، الیسون و اشتین‌فیلد، ۲۰۰۶) و نظارت اجتماعی^۶ (جویسون، ۲۰۰۸ و توکناگا، ۲۰۱۱) در ادبیات پژوهشی به کار رفته است. ما نیز در این پژوهش از اصطلاح «نظارت اجتماعی» بهره گرفته‌ایم.

نظارت مستقیم با مبحث اعتماد در روابط زناشویی پیوند دارد (دارول، والش و وایت، ۲۰۱۱). مطالعه‌ای نشان داد شصت درصد دانشجویان از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای واریسی کسانی که با آن‌ها روابط عاطفی و اجتماعی معناداری دارند، استفاده می‌کنند (بو، ۲۰۱۰). همچنین، پژوهش‌ها نشان داده است که میان حسادت و نظارت زناشویی رابطه

1. Like.
2. Comment.
3. lateral surveillance.
4. participatory surveillance.
5. social searching.
6. social surveillance.

قوی و مستقیمی برقرار است و به نوعی حسادت می‌تواند مقدمه نظارت در شبکه‌های اجتماعی مجازی باشد (دارول، والش و وایت، ۲۰۱۱؛ مويس و همکاران، ۲۰۰۹؛ مارشال و همکاران، ۲۰۱۲). یادآوری می‌شود که حسادت با غیرت تفاوت دارد. حسادت از غرایز و احساسات شخصی است و در خودخواهی ریشه دارد؛ اما غیرت احساسی اجتماعی و نوعی است و فایده و هدفش متوجه دیگران است (دهقان سیمکانی، ۱۳۹۲). غیرت از فطریات آدمی است و مراد از آن، دگرگونی انسان از حالت عادی و اعتدال است؛ به طوری که انسان را برای دفاع و انتقام از کسی که به یکی از مقدساتش اعم از دین، ناموس یا جاه و امثال آن تجاوز کرده، از جای خود می‌کند (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۲۸۰). آموزه‌های اسلامی یکی از آفات غیرت را حسادت معرفی کرده است. این آسیب بیشتر درباره زنان و درباره همسران آن‌ها بروز می‌یابد. غیرت، عاملی برای حفظ حدود و حریم‌های الهی است؛ اما حساسیت درباره آنچه شرعاً مباح و حلال است، مصداق غیرت نیست، بلکه با عناوین دیگری مانند حسادت تبیین می‌شود (میری و سبحانی‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۲۵). گاهی، چرخه معیوبی از حسادت پدید می‌آید که به دنبال آن، فرد به طور مداوم به نظارت بر طرف مقابلش می‌پردازد. در نهایت، احساسات منفی و نظارت برخط می‌تواند موجب کاهش عملکردی روابط زناشویی، پایان روابط عاشقانه و ایجاد تنش در زندگی شود (توسان، ۲۰۱۲؛ الفینسون و نولر، ۲۰۱۱؛ فارگیا، ۲۰۱۳).

حسادت، حالتی هیجانی است و هنگامی بروز می‌یابد که فرد به دلیل وجود یک رقیب واقعی یا خیالی، درباره روابطی که برایش ارزشمند است، احساس خطر کند. براساس روایتی، پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «غیرتی وجود دارد که خدا دوست دارد و غیرتی نیز هست که خدا دوست ندارد. غیرتی که خدا آن را دوست دارد، غیرت در ریه و شک است؛ و غیرتی که خدا دوست ندارد، غیرت نشان دادن در جایی است که ریه و شک وجود نداشته باشد» (متقی، ۱۴۰۹ ق: ۵۸۳). بنابراین حسادت، احساسی است که بدون دلیل واقعی و تنها در پی عوامل احساسی و هیجانی پدید می‌آید. مارشال و همکاران (۲۰۱۲) نشان دادند که ابراز شور و عشق زیاد در روابط زناشویی می‌تواند احساس حسادت را در هریک از طرفین تقویت کند؛ به عبارت دیگر، زوجینی که روابط عاشقانه دارند،

بیشتر نگران ازدست دادن همسر خود و بیشتر مستعد نظارت بر همسر هستند. البته در بسیاری از موارد، این نگرانی‌ها ریشه‌ای در واقعیت ندارد. صفات فردی نیز می‌تواند در شکل‌گیری احساس حسادت نقش داشته باشد. بعضی از افراد برای حسادت و تصور موقعیتی که همسرشان روابط معناداری را با فرد دیگر آغاز کند، مستعدتر هستند. سطح اعتماد و عزت نفس افراد نیز می‌تواند در تجربه حسادت در روابط زناشویی مؤثر باشد. اگر سطح اعتماد یا عزت نفس فرد پایین باشد، احتمال حسادت و سوءظن بیشتر است. وایت (۱۹۸۱) در تعریف خود از حسادت، متغیر عزت نفس را هم وارد کرد. او حسادت را تفکرات، احساسات و اعمال پیچیده‌ای می‌داند که در پی تهدید عزت نفس یا تهدید وجود و کیفیت روابط فرد شکل می‌گیرد.

بر اساس دیدگاه یوتز و بیکبوم (۲۰۱۱)، سه نوع حسادت واکنشی،^۱ اضطرابی^۲ و پیشگیرانه^۳ در روابط وجود دارد: حسادت واکنشی، یک واکنش هیجانی برای خاموش کردن خیانت همسر است. در حسادت واکنشی، فرد، در گیر خیانت واقعی از سوی همسرش است. این نوع حسادت، بیشتر با مفهوم غیرت مترادف است؛ زیرا با حفظ عفت رابطه‌ای مستقیم دارد و به معنای حمایت کردن از حق در برابر رفتار ناپسند و نابهنجار دیگران است. حسادت اضطرابی با نگرانی و سواسی درباره احتمال خیانت همسر شناخته می‌شود. این شکل از حسادت می‌تواند به دلیل بدبینی یا تحت تأثیر اطلاعات فراهم‌شده در شبکه‌های اجتماعی باشد. حسادت پیشگیرانه، نوعی نگرانی برای پیشگیری از هر خطری است که روابط فرد را تهدید می‌کند. در این نوع حسادت، فرد بر همسرش نظارت می‌کند و می‌کوشد روابط او را رصد کند. تفاوت حسادت واکنشی با حسادت اضطرابی و پیشگیرانه در این است که حسادت واکنشی به دنبال یک تهدید واقعی در روابط ایجاد می‌شود؛ ولی حسادت اضطرابی و پیشگیرانه ممکن است حتی هنگامی که هیچ‌گونه تهدید واقعی در روابط زناشویی وجود ندارد، پدیدار شوند. شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند اوضاع را برای شکل‌گیری حسادت اضطرابی و پیشگیرانه آماده کنند.

1.Reactive.
2.Anxious.
3.Possessive.

تاکنون پژوهش‌های متعددی در کشورهای مختلف دربارهٔ حسادت و نظارت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی انجام گرفته (اوروسز و همکاران، ۲۰۱۵؛ مارشال و همکاران، ۲۰۱۲؛ کیو، ۲۰۱۱؛ ابی، ۲۰۱۱؛ یوتز، ماسکانلو خالید، ۲۰۱۵)؛ ولی در ایران در این باره پژوهشی انجام نشده است.

هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش حسادت زناشویی (از نوع اضطرابی و پیشگیرانه) در شکل‌گیری نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی است. امروزه شمار کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایران نیز روزبه‌روز بیشتر می‌شود؛ به طوری که شمار کاربران این شبکه‌ها، بیش از ۲۵ میلیون نفر برآورد می‌شود. البته بخش وسیعی از این کاربران را جوانان تشکیل داده‌اند (فیروزآبادی، ۱۳۹۵). با توجه به تغییر سبک زندگی خانوادگی (بر اثر گسترش شبکه‌های اجتماعی مجازی)، مطالعه متغیرهای تأثیرگذار مثل حسادت و نظارت زناشویی از اهمیتی ویژه برخوردار است. بنابراین، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به دو سؤال اساسی است: ۱. «میزان حسادت و نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی در کشور چگونه است؟»؛ ۲. «حسادت زناشویی (از نوع اضطرابی و پیشگیرانه) تا چه اندازه می‌تواند نظارت بر همسر را در شبکه‌های اجتماعی مجازی پیش‌بینی کند؟».

روش پژوهش

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل افراد متأهلی است که در دانشگاه کاشان در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ در حال فعالیت بودند. نمونه آماری پژوهش ۲۲۳ نفر (۱۳۷ زن و ۸۶ مرد) از افراد متأهلی هستند که خودشان و همسرشان روزانه از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند. حجم نمونه آماری بر اساس فرمول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) با توجه به اشتباه مجاز ۰/۰۵ و ضریب اطمینان ۰/۹۵ محاسبه گردید. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. در ابتدا ۵۲۰ نفر از افراد متأهل به طور تصادفی ساده انتخاب و از آنان این سؤال پرسیده شد که «آیا آن‌ها و همسرانشان روزانه از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند؟». ملاک قرارگیری افراد در گروه نمونه، پاسخ مثبت به این پرسش بود. در نهایت، ۳۰۰ نفر در نمونه قرار گرفتند که برای آنان پرسشنامه ارسال شد و در مجموع ۲۲۳ پرسشنامه جمع‌آوری شد و در تحلیل نتایج داده‌ها به کار گرفته شد.

ابزار پژوهش

پرسشنامه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی

برای بررسی میزان و نحوه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی توسط پژوهشگران طراحی شده است. مبنای ساخت این پرسشنامه، دو پرسشنامه «استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی»^۱ (یوتز و بیکبوم، ۲۰۱۱) و «میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی»^۲ (الیسون و همکاران، ۲۰۰۷) بوده است. در اینجا پرسش‌هایی مثل «به‌طور متوسط چند ساعت در هفته، وقت خود را در شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌گذرانید؟» و «چه مدت است که از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنید؟» مطرح شده است. این پرسشنامه، بسته‌پاسخ بود و مشارکت‌کنندگان باید از بین گزینه‌ها، گزینه مناسب را انتخاب می‌کردند.

مقیاس نظارت بر همسر^۳، برای بررسی نظارت افراد بر همسرشان در شبکه‌های اجتماعی مجازی طراحی شده است. این سیاهه که فارگیا (۲۰۱۳) آن را ساخته است، پانزده گویه دارد و براساس مقیاس لیکرت (از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم) نمره‌گذاری می‌شود. همسانی درونی این مقیاس براساس آلفای کرانباخ رضایت‌بخش بود ($\alpha = 0/84$). در این سیاهه گویه‌هایی چون «من به فعالیت‌های همسرم در محیط‌های برخط اعتماد دارم»، «پروفایل همسرم را در شبکه‌های اجتماعی مجازی واری می‌کنم» و «اینکه همسرم در شبکه‌های اجتماعی مجازی یک رابطه قدیمی داشته باشد، من را نگران می‌کند» ارائه شده است. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که این سیاهه تنها دارای یک عامل است و سؤال چهاردهم به دلیل بار عاملی اندک و تأثیرگذاری نامناسب بر روی همسانی درونی، از مقیاس حذف شد. همچنین، برای برآورد پایایی این ابزار، در پژوهش حاضر از روش آلفای کرانباخ استفاده شد که نتایج همسانی درونی مطلوب سیاهه را نشان داد ($\alpha = 0/76$).

سیاهه حسادت زناشویی^۴ برای ارزیابی حسادت زوجین در شبکه‌های اجتماعی مجازی، از نسخه اصلاح‌شده مقیاس حسادت فیس‌بوک (مویس و همکاران، ۲۰۰۹)

- 1.SNS Use Scale.
- 2.SNS Intensity Scale.
- 3.Partner Surveillance Scale.
- 4.Jealousy Scale.

استفاده شد. این مقیاس دارای ۲۷ گویه است و از افراد می‌پرسد «چقدر احتمال دارد در هر یک از موارد مطرح شده درگیر شونند؟» مقیاس حسادت براساس مقیاس لیکرت (از به‌هیچ‌وجه تا همیشه) طراحی شده است. در این سیاهه برای ارزیابی میزان حسادت زوجین به یکدیگر در شبکه‌های اجتماعی مجازی، نمرات گویه‌ها با هم جمع و سپس، متوسط آن‌ها محاسبه می‌شود. خط برش در این پرسشنامه، نمره ۳ یا سطح متوسط است. برای بررسی همسانی درونی از آلفای کرانباخ استفاده شده است که در پژوهش کولی (۲۰۱۰) ۰/۹۶ و در پژوهش یوتز، ماسکانل و خالید (۲۰۱۵) ۰/۹۳ است. درباره‌ی روایی و پایایی این پرسشنامه در میان جمعیت ایرانی نیز مطالعه شده است (کیانی و مللی، ۱۳۹۷). براساس نتایج تحلیل عاملی اکتشافی، این مقیاس از چهار زیرمقیاس احساس بی‌وفایی، احساس بدگمانی، گرایش به نظارت و احساس دلهره در روابط زناشویی تشکیل شده است (جدول ۱).

جدول ۱. ویژگی‌های اندازه‌گیری شده با هر خرده مقیاس سیاهه حسادت زناشویی

عامل	نام عامل	ویژگی اندازه‌گیری شده
اول	احساس بی‌وفایی	این عامل به بررسی احساس نگرانی و حسادت به همسر در روابط خارج از زناشویی می‌پردازد. در واقع نمره بیشتر نشانه احساس نگرانی درباره نوعی رابطه عاطفی همسر با فرد دیگر در شبکه‌های اجتماعی مجازی است.
دوم	احساس بدگمانی	این عامل به بررسی بدگمانی به همسر به دلیل فعالیت‌های او در فضای شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌پردازد. نمره بیشتر در این عامل نشان می‌دهد که فرد درباره برقراری روابط محرمانه، جذب شدن دیگران به همسرش یا ارائه تصاویر نامناسب همسرش نگران و بدگمان است.
سوم	گرایش به نظارت	این عامل به بررسی میزان دیده‌بانی و نظارت مخفیانه بر فعالیت‌های همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌پردازد. نمره بیشتر در این عامل نشانه آن است که فرد همواره همسرش را در شبکه‌های اجتماعی مجازی تحت نظر دارد و فعالیت‌های او را دیده‌بانی می‌کند.
چهارم	احساس دلهره	این عامل نشانه وجود نگرانی و دلهره درباره فعالیت‌های همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی است. نمره بیشتر در این عامل نشان می‌دهد که فرد از اینکه همسرش از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کند، دلهره دارد.

(منبع: کیانی و مللی، ۱۳۹۷)

نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان‌دهنده برازش مناسب الگوی چهارعاملی مقیاس حسادت زناشویی است (جدول ۲).

جدول ۲. شاخص‌های کلی برازش برای الگوی چهار عاملی سیاهه حسادت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی

RMR	RMSEA	CFI	CMIN/DF	P	DF	CMIN
۰/۰۹	۰/۰۴	۰/۹۶	۱/۴۶	۰/۰۰۰	۲۸۶	۴۱۸/۴۱

برای ارزیابی پایایی سیاهه حسادت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی براساس الگوی چهارعاملی، در پژوهش حاضر از روش آلفای کراباخ استفاده شد. آلفا در خُرده‌مقیاس بی‌وفایی $\alpha = ۰/۹۲$ ، در خُرده‌مقیاس بدگمانی $\alpha = ۰/۹۱$ ، در خُرده‌مقیاس نظارت $\alpha = ۰/۸۹$ و در خُرده‌مقیاس دلهره $\alpha = ۰/۷۶$ بود که بیانگر همسانی درونی مناسب این مقیاس است.

یافته‌ها

در این بخش، ابتدا یافته‌های توصیفی پژوهش ارائه می‌شود. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در جدول ۳ خلاصه شده است.

جدول ۳. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش

گروه سنی	۱۸ تا ۲۴ سال	۲۵ تا ۳۵ سال	۳۶ تا ۴۰ سال	۴۱ تا ۵۰ سال	۵۰ سال و بیشتر
مدت زمان ازدواج	کمتر از ۵ سال	۵ تا ۱۰ سال	۱۰ تا ۲۰ سال	۲۰ سال و بیشتر	
میزان تحصیلات	دیپلم و فوق دیپلم	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری	
میزان استفاده از شبکه اجتماعی در هفته	۰ تا ۲ ساعت	۳ تا ۵ ساعت	۶ تا ۹ ساعت	۱۰ ساعت و بیشتر	

تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روابط زوجین: نقش حسادت و نظارت زناشویی

شرکت‌کنندگان در پژوهش و همسرانشان از شبکه‌های اجتماعی مجازی گوناگون استفاده می‌کردند: ۲۶ نفر (۱۱/۷٪) از فیس‌بوک، ۵ نفر (۲/۲٪) از توئیتر، ۷ نفر (۳/۱٪) از لینکدین، ۲۵ نفر (۱۱/۲٪) از گوگل پلاس، ۱۱۲ نفر (۵۰/۲٪) از اینستاگرام، ۱۹۹ نفر (۸۹/۲٪) از شبکه‌های اجتماعی محاوره‌ای مثل تلگرام، ۵ نفر (۲/۲٪) از اسنپ چت، و ۱۱ نفر (۹/۴٪) از دیگر شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کردند. ۷۶ نفر (۳۴/۱٪) معتقد بودند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی به روابط زناشویی آنان آسیب می‌زند و ۱۹۱ نفر (۸۵/۷٪) معتقد بودند که باید قوانینی درباره استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای زن و شوهر وضع شود.

برای پاسخگویی به سؤال اول پژوهش، درباره میزان حسادت و نظارت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی، یافته‌های پژوهش در جدول ۴ خلاصه شده است.

جدول ۴. وضعیت حسادت و نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی (با نمرهٔ ملاک ۳)

متغیرهای پژوهش	میانگین (M)	انحراف استاندارد (SD)	خطای معیار (SE)	t	سطح معناداری (sig)
حسادت (نمرهٔ کل)	۲/۶۲	۰/۸۴	۰/۰۶	۶/۷۹	۰/۰۰**
احساس بی‌وفایی	۳/۱۲	۱/۰۶	۰/۷۱	۱/۶۶	۰/۰۹
احساس بدگمانی	۲/۸۸	۱/۲۱	۰/۸۱	۱/۵۰	۰/۱۳
گرایش به نظارت	۲/۳۰	۰/۹۸	۰/۰۷	۱۰/۶۹	۰/۰۰**
احساس دلهره	۱/۶۸	۰/۷۳	۰/۰۵	۲۶/۹۸	۰/۰۰**
مقیاس نظارت همسر	۲/۷۰	۰/۶۰	۰/۰۴	۷/۹۵	۰/۰۰**
					$p < ۰/۰۱$ **

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید، عامل بی‌وفایی بیشترین میانگین ($\bar{X} = ۳/۱۲$) و عامل دلهره، در روابط زناشویی کمترین میانگین ($\bar{X} = ۱/۶۷$) را دارند. نتایج آزمون t تک‌گروهی با نمرهٔ برش ۳ نیز نشان می‌دهد که میزان حسادت و نظارت زناشویی در فضای مجازی در میان مشارکت‌کنندگان در پژوهش به‌طور معناداری کمتر از سطح متوسط است ($p < ۰/۰۱$). احساس بی‌وفایی و احساس بدگمانی، تفاوت معناداری با خط برش نداشته‌اند و می‌توان آن‌ها را در سطح متوسط قرار داد؛ هرچند این امر نشانهٔ وضعیت نامطلوب نیست.

برای پاسخگویی به سؤال دوم پژوهش «حسادت زناشویی چقدر می‌تواند نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی را پیش‌بینی کند؟»، در جدول ۵ نتایج همبستگی بین مقیاس حسادت زناشویی و نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی آمده است.

جدول ۵. همبستگی بین خُرده‌مقیاس‌های سیاهه حسادت زناشویی و نظارت همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱ حسادت (نمره کل)	-					
۲ احساس بی‌وفایی	**۰/۸۹	-				
۳ احساس بدگمانی	**۰/۸۲	**۰/۶۱	-			
۴ گرایش به نظارت	**۰/۸۰	**۰/۵۹	**۰/۵۳	-		
۵ احساس دلهره	**۰/۷۲	**۰/۴۸	**۰/۵۳	**۰/۶۴	-	
۶ مقیاس نظارت بر همسر	**۰/۴۳	**۰/۲۶	**۰/۳۲	**۰/۵۳	**۰/۴۵	-

** $p < 0/01$

طبق جدول، میان متغیر نظارت بر همسر با متغیر احساس بی‌وفایی ($R = 0/26; P < 0/01$)، احساس بدگمانی ($R = 0/32; P < 0/01$)، گرایش به نظارت ($R = 0/53; P < 0/01$) و احساس دلهره ($R = 0/45; P < 0/01$) ارتباط معناداری وجود دارد. همبستگی بین مقیاس نظارت و نمره کلی سیاهه حسادت زناشویی ($R = 0/43; P < 0/01$) نیز معنادار است. بیشترین ضریب همبستگی بین خُرده‌مقیاس گرایش به نظارت با مقیاس نظارت بر همسر ($R = 0/53; P < 0/01$) وجود دارد.

برای تعیین نقش حسادت در پیش‌بینی نظارت بر همسر از مدل تحلیل رگرسیون استفاده شد. ابتدا، برای تعیین نقش «نمره کلی حسادت» در پیش‌بینی «نظارت بر همسر» با استفاده از روش رگرسیون دو متغیره فقط نمره کلی حسادت وارد معادله رگرسیون گردید. نتایج نشان داد حسادت زناشویی می‌تواند به‌طور معناداری نظارت بر همسر را در شبکه‌های اجتماعی مجازی پیش‌بینی کند (جدول ۶ و ۷).

جدول ۶. نتایج تحلیل رگرسیون تعیین نقش حسادت (نمره کل) در نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی

مدل	منبع تغییرات	SS	df	MS	F	P	R	R^2	$A.R^2$
حسادت (نمره کل)	رگرسیون	۱۴/۷۳	۱	۱۴/۷۳	۵۰/۶۴	**۰/۰۰	۰/۴۳	۰/۱۹	۰/۱۸
	باقیمانده	۶۴/۲۷	۲۲۱	۰/۲۹					
	مجموع	۷۹	۲۲۲						

** $p < ۰/۰۱$

جدول ۷. ضرایب رگرسیون برای مؤلفه حسادت زناشویی برای پیش‌بینی نظارت در شبکه‌های اجتماعی مجازی

متغیر	B	Beta	S.E	t	p
مقدار ثابت	۱/۸۸	---	۰/۱۲	۱۶	**۰/۰۰
حسادت (نمره کل)	۰/۳۱	۰/۴۳	۰/۰۴	۷/۱۲	**۰/۰۰

** $p < ۰/۰۱$

همان‌طور که در جدول ۶ می‌بینید، «نمره کلی حسادت» می‌تواند ۱۹٪ از واریانس متغیر «نظارت بر همسر» را پیش‌بینی کند و از نظر آماری سهم معناداری در پیش‌بینی این متغیر دارد ($p < ۰/۰۱$). در ادامه، برای تعیین نقش هر یک از مؤلفه‌های حسادت زناشویی در پیش‌بینی نظارت بر همسر از روش رگرسیون چندگانه گام‌به‌گام استفاده شد. نتایج این بخش در جدول‌های ۸ و ۹ خلاصه شده است.

جدول ۸. نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه پیش‌بینی نظارت بر همسر براساس مؤلفه‌های حسادت زناشویی

مدل	منبع تغییرات	SS	Df	MS	F	P	R	R^2	$A.R^2$
اول: گرایش به نظارت	رگرسیون	۲۲/۴۲	۱	۲۲/۴۱	۸۷/۵۵	**۰/۰۰	۰/۵۳	۰/۲۸	۰/۲۸
	باقیمانده	۵۶/۵۹	۲۲۱	۰/۲۶					
	مجموع	۷۹	۲۲۲						
دوم: گرایش به نظارت و احساس دلهره	رگرسیون	۲۴/۰۵	۲	۱۲/۰۳	۴۸/۱۵	**۰/۰۰	۰/۵۵	۰/۳۰	۰/۳۰
	باقیمانده	۵۴/۹۵	۲۲۰	۰/۲۵					
	مجموع	۷۹	۲۲۲						

** $p < ۰/۰۱$

جدول ۹. ضرایب رگرسیون برای پیش‌بینی نظارت بر همسر براساس مؤلفه‌های حسادت زناشویی

مدل	متغیر	B	Beta	S.E	t	p
اول: گرایش به نظارت	مقدار ثابت	۱/۹۴	---	۰/۰۹	۲۲/۶۰	**۰/۰۰
	گرایش به نظارت	۰/۳۲	۰/۵۳	۰/۰۳	۹/۳۶	**۰/۰۰
دوم: گرایش به نظارت و احساس دلهره	مقدار ثابت	۱/۸۵	---	۰/۰۹	۲۰/۱۲	**۰/۰۰
	گرایش به نظارت	۰/۲۵	۰/۴۱	۰/۰۴	۵/۵۹	**۰/۰۰
	احساس دلهره	۰/۱۵	۰/۱۹	۰/۰۶	۲/۵۶	**۰/۰۰

** $p < ۰/۰۱$

ترتیب ورود متغیرها به معادله رگرسیون براساس بیشترین ضریب همبستگی میان آن‌ها و متغیر ملاک بود. نتایج نشان داد دو متغیر «گرایش به نظارت» و «احساس دلهره» به‌طور معناداری در پیش‌بینی نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی نقش ایفا می‌کنند؛ اما دو متغیر «احساس بی‌وفایی» و «بدگمانی» از نظر آماری سهم معناداری در پیش‌بینی نظارت بر همسر نداشتند؛ بنابراین از مدل حذف شدند. در مدل اول، متغیرهای پیش‌بین عبارت بود از مقدار ثابت و اولین متغیر مستقل وارد شده به معادله یعنی «گرایش به نظارت». این مدل به‌تنهایی ۲۸٪ واریانس نظارت بر همسر را تبیین می‌کرد. در مدل دوم، متغیر «احساس دلهره» به مدل اضافه شده است. این متغیر ۲٪ به واریانس تبیین شده قبلی افزوده و ضریب تبیین تعدیل یافته را به ۳۰٪ افزایش داده است.

نتیجه‌گیری

رشد روزافزون بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی و دنیای اینترنت، تأثیر گسترده‌ای بر زندگی فردی و اجتماعی انسان گذاشته و تغییراتی را در سبک زندگی او به وجود آورده است. پژوهش حاضر نشان داد ۴۴٪ از شرکت‌کنندگان در پژوهش، حداقل در هفته بیش از ۶ ساعت از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند. همچنین، بعد از شبکه‌های اجتماعی محاوره‌ای مثل تلگرام با ۸۹٪ کاربر، شبکه اجتماعی اینستاگرام با ۵۰/۲٪ از بیشترین محبوبیت برخوردار است. با توسعه و رشد شبکه‌های اجتماعی مجازی، سبک زندگی تغییر یافته و متغیرهای متعددی در زندگی زناشویی مطرح شده‌اند که پیش از این شکل دیگری داشتند. نظارت بر همسر یکی از این متغیرهاست.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد میزان حسادت زناشویی و نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی، در میان زوج‌ها به‌طور معناداری کمتر از حد متوسط (نمره برش ۳) بود و فقط در دو متغیر احساس بی‌وفایی و احساس بدگمانی، تفاوت معناداری با خط برش مشاهده نشد که می‌توان آن‌ها را در سطح متوسط ارزیابی کرد؛ هرچند این امر نشانه وضعیت نامطلوب نیست (جدول ۴). مارکس (۲۰۰۲) در مقاله‌ای به فناوری‌های جدید و استفاده از آن‌ها برای نظارت پرداخت. این پژوهش پیش از شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی مجازی انجام شد. او معتقد بود فناوری، نظارت بر افراد را آسان کرده است و نظارت مدرن، نامحسوس، کم‌هزینه، از راه دور و با فناوری‌های جدید صورت خواهد گرفت. بسیاری از زوج‌ها به دلایل مختلف از جمله حسادت، بی‌اعتمادی، بدگمانی یا حتی محافظت از رابطه زناشویی ممکن است به نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی بپردازند. افزون بر این، یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر نظارت زناشویی، حسادت است.

بخش دیگری از پژوهش به بررسی نقش حسادت زناشویی در پیش‌بینی نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی اختصاص داشت. نتایج بیانگر رابطه نسبتاً قوی میان مؤلفه‌های حسادت زناشویی با نظارت بر همسر بود (جدول ۵). همچنین، نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد دو مؤلفه گرایش به نظارت و احساس دلهره می‌توانند تا ۳۰٪ از واریانس نظارت بر همسر را تبیین کنند (جدول ۸)؛ در حالی که نمره کل مقیاس حسادت

به تنهایی ۱۹٪ از واریانس متغیر ملاک را تبیین می‌کرد (جدول ۶). حسادت نیز از متغیرهایی است که سبک زندگی فناورانه بر آن بی‌تأثیر نبوده است. از دیدگاه ایلینگ (۲۰۱۲)، تجربه بیشتر افراد از حسادت شامل هراس از دست‌دادن، بدگمانی یا خشم به دلیل بی‌وفایی و بی‌صدقاتی ادراک‌شده، ضعف عزت نفس، بی‌اعتمادی، تنهایی و غم از دست‌دادن فرد مهم زندگی است. حاج‌محمدی و همکارش (۱۳۹۶) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که هرچه میزان استفاده از شبکه‌های مجازی در خانواده بیشتر باشد، تعاملات خانوادگی کمتر می‌شود و سرمایه اجتماعی پیوند خانوادگی رو به زوال می‌رود. با ظهور فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در فضای مجازی و حقیقی، حریم زندگی خصوصی از نظر اخلاقی به مخاطره می‌افتد. نتایج پژوهش نشان داد این تهدید می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری به جنبه‌های مختلف نظام خانواده وارد کند. شماری از این آسیب‌ها عبارتند از: تضعیف نقش خانواده به منزله مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزندان، بی‌اعتمادی زوجین به یکدیگر، دروغ‌گویی، افزایش فاصله عاطفی و روحی زوجین و اعضای خانواده از یکدیگر، افزایش طلاق و هنجارشکنی‌های اخلاقی، ترویج عشق‌های مجازی، بی‌توجهی به مسئولیت‌ها، تضعیف ارزش‌های اخلاقی، افزایش ارتباطات نامشروع و غیره. کوچکی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود دریافتند که مهارت‌های ارتباطی کاربران فضای مجازی بر رضایت از زندگی زناشویی تأثیر منفی می‌گذارد.

حسادت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی به گونه‌های مختلفی چون نگرانی از ارتباطات خارج از روابط زناشویی، احساس بدگمانی در استفاده نامناسب از شبکه‌های اجتماعی مجازی مانند ارسال تصاویر نامناسب از خود، نظارت و دیده‌بانی همسر با واریسی مداوم او و درنهایت، دلهره از دست‌دادن همسر بروز می‌یابد. به گفته پژوهشگران، شبکه‌های اجتماعی مجازی (به‌ویژه شبکه فیس‌بوک) ممکن است فرد را در معرض حسادت همسر قرار دهد و افزایش حسادت زناشویی موجب افزایش سطح نظارت همسر در شبکه اجتماعی خواهد شد (مویس و همکاران، ۲۰۰۹). پژوهش مارشال و همکاران (۲۰۱۲) نشان داد میان حسادت زناشویی و نظارت بر همسر ۰/۴۰ رابطه وجود دارد و این رابطه معنادار است ($P < ۰/۰۱$). همچنین، براساس این پژوهش، میان حسادت زناشویی و سطح اعتماد

($r = -0/36$)، سطح رضایت از زندگی ($r = -0/27$) و تعهد ($r = -0/15$)، رابطه منفی و معناداری وجود دارد و میان حسادت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و اضطراب ($r = 0/48$) و تعداد دفعات واری روزانه همسر ($r = 0/26$)، رابطه مثبت و معناداری برقرار است.

در پژوهش حاضر کوشش شد نقش حسادت زناشویی در پیش‌بینی نظارت بر همسر در شبکه‌های اجتماعی مجازی در نمونه بر گرفته از فرهنگ ایرانی بررسی شود. نتایج نشان داد متغیر حسادت می‌تواند به‌طور معناداری نظارت بر همسر را پیش‌بینی کند ($p < 0/01$).

بر اساس نتایج پژوهش می‌توان گفت حسادت در فضای مجازی و به دنبال آن بدگمانی و نظارت بر همسر می‌تواند بر زندگی زناشویی تأثیرات نامطلوب زیادی داشته باشد. بین حسادت و غیرت تفاوت وجود دارد. اصل غیرت داشتن برای ناموس، چه غیرت مرد برای زن و چه غیرت زن برای مرد، ضامن حفظ بنیان خانواده و عاملی مؤثر در جهت امنیت روانی جامعه خواهد بود (دهقان سیمکانی، ۱۳۹۲)؛ در حالی که حسادت صفتی منفی است و بیشتر در پی نوعی شک و تردید غیرواقعی در افراد ایجاد می‌شود. استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، زمینه ایجاد حسادت را در روابط زناشویی بیش‌ازپیش مهیا می‌سازد. در بسیاری از موارد، حسادت زناشویی موجب نظارت افراطی و بی‌دلیل بر همسر می‌شود. رعایت برخی از موارد می‌تواند به کاهش این نوع نگرانی‌ها در فضای مجازی منجر شود:

- از نظر زمانی، مدت زیاد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی موجب کاهش معنادار روابط میان زن و شوهر می‌شود؛ از این رو، پیشنهاد می‌شود در استفاده از این شبکه‌ها به زمان صرف شده توجه شود. استفاده افراطی می‌تواند تأثیرات نامطلوبی در روابط زناشویی داشته باشد.

- استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بدون وجود تنظیمات امنیتی، برای همسر، می‌تواند زمینه دسترسی آسان زن و شوهر به اطلاعات را فراهم آورد. هرچند رعایت امنیت از اصول مهم استفاده از این شبکه‌ها است، پنهان‌کاری از همسر و استفاده از رمز ورود یا دیگر روش‌های امنیتی می‌تواند زمینه نگرانی و به دنبال آن نظارت را فراهم کند.

- اطلاع‌رسانی درباره فعالیت‌های انجام‌شده در شبکه‌های اجتماعی مجازی به جلوگیری از بدگمانی در روابط زناشویی کمک می‌کند. ارائه هرگونه اطلاعات، تصویرها یا ویدیوهای فردی و مرتبط با زندگی شخصی باید با اطلاع یکدیگر باشد. نشر این اطلاعات هرگز توصیه نمی‌شود؛ اما انتشار آن‌ها در فضای مجازی بدون اطلاع همسر می‌تواند نتایج نگران‌کننده‌ای در روابط زناشویی داشته باشد.

- به دلیل اهمیت خانواده و روابط نزدیک اعضای خانواده با یکدیگر، اجتناب از تجسس و نظارت در میان اعضای خانواده، اهمیتی دوچندان دارد. اعضای خانواده همیشه با یکدیگر مرتبط هستند و در کنار هم زندگی می‌کنند و از این رو، به راحتی می‌توانند در امور خصوصی یکدیگر تجسس کنند. یکی از نتایج تجسس دشمنی در خانواده است که پیامد خطرناکی دارد و می‌تواند به فروپاشی کانون خانواده منجر شود؛ به همین دلیل، بر رعایت حریم خصوصی در روابط اعضای خانواده تأکید می‌شود (میری و سبحانی‌نیا، ۱۳۹۴: ۱۱۸). بنابراین، درباره احساس نگرانی در فضای مجازی، بهتر است زن و شوهر به جای تجسس در اطلاعات و شبکه‌های مجازی با یکدیگر گفت‌وگو کنند و بکوشند یکدیگر را از نگرانی خود آگاه کنند. همین موضوع ممکن است موجب تغییر رفتار در فرد مقابل شود و زمینه حسادت و نظارت را از بین ببرد.

- پژوهش‌ها نشان داده است که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند بر رضایت زناشویی و درخواست برای طلاق مؤثر باشد. در سطح کلان، مسئولان با فرهنگ‌سازی در این باره می‌توانند به موفقیت هرچه بیشتر زندگی‌های زناشویی در جامعه کمک کنند. پیشنهاد می‌شود برای افزایش رضایت زناشویی، زوجین به استفاده درست و به‌اندازه از شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی تشویق شوند و از خطرات و تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی آگاه گردند.

- برای مقابله با ناامنی در مسائل خانوادگی باید روابط مبتنی بر واقعیت، مهرورزی، عاطفه و عشق در خانواده‌ها نهادینه شود و فضای مجازی به منزله مکمل فضای حقیقی به کار گرفته شود. اگر ارتباطات مجازی نقش مکمل داشته باشند، نقش سودمندتری در امنیت خانواده‌ها ایفا می‌کنند. همچنین، هنگامی که افراد خانواده به دلایلی نتوانند دور هم باشند،

فضای مجازی می‌تواند با فراهم کردن امکانات و بستر مناسب، عواطف خانوادگی و عشق بین افراد خانواده را استحکام ببخشد. همواره باید رابطه حقیقی خانواده را در نظر گرفت و اجازه نداد روابط مجازی جانشین آن شود. مهم‌ترین عامل ارتقای امنیت کاربران و خانواده در فضای مجازی، افزایش مهارت کاربران در استفاده از فضای مجازی است. سواد رسانه‌ای کاربران، نقشی اساسی در کاهش آسیب‌های فضای مجازی و افزایش امنیت ایمنی خانواده‌ها دارد؛ چراکه اعضای خانواده با مهارت و سواد رسانه‌ای بیشتر می‌توانند امنیت بیشتری در فضای مجازی داشته باشند. کاربرانی که مهارت و دانایی بیشتری دارند، هنگام حضور در شبکه‌های اجتماعی و مرور وبسایت‌ها و... در بازنشر مطالب و محتوا در فضای مجازی دقت و وسواس بیشتری به کار می‌برند.

- بهره‌گیری از آموزه‌های دینی برای هنجارسازی مثبت و ترویج فرهنگ استفاده درست از فضای مجازی، به کاهش آسیب‌ها کمک می‌کند.

مطالعه در حوزه شبکه‌های اجتماعی مجازی در کشور ما بسیار اندک است و پیشنهاد می‌شود در نمونه‌های وسیع‌تر و برگرفته از دیگر بافت‌های فرهنگی و قومیتی، متغیرهای اساسی زندگی زناشویی در دنیای مدرن مطالعه شود و با توجه به حضور شبکه‌های اجتماعی مجازی، متغیرهایی چون رضایت زناشویی، صمیمیت زناشویی، اوقات فراغت با همسر، حسادت و نظارت و بازتعریف شوند.

کتابنامه

۱. حاج محمدی، فرشته و سمیرا حاج محمدی (۱۳۹۶)؛ «تأثیرات اخلاقی استفاده از فضای مجازی بر پیوند زناشویی و روابط فرزندان در خانواده»؛ فصلنامه/اخلاق؛ دوره ۱۳، ش ۲۸، ص ۱۱ تا ۳۷.
۲. دهقان سیمکانی، رحیم (۱۳۹۲)؛ «نقش زنانگی در مقوله اخلاقی غیرت»؛ فصلنامه اخلاق؛ ش ۳ (۱۱)، ص ۸۳ تا ۱۰۶.
۳. طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۷۴)؛ *تفسیر المیزان*؛ ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی؛ ج ۴، قم: جامعه مدرسین.
۴. فیروزآبادی، ابوالحسن (۱۳۹۵)؛ «آمار تعداد کاربران شبکه‌های اجتماعی در ایران؛ کسی سراغ شبکه‌های بومی نمی‌رود»؛ مرکز ملی فضای مجازی؛ بازیابی در ۵ بهمن ۱۳۹۶ از <http://majazi.ir>.
۵. کوچکی، محبوبه، طهمورث شیری و افسانه مظفری (۱۳۹۵)؛ «مقایسه میزان مهارت‌های ارتباطی زوجین در شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر رضایت در زندگی زناشویی»؛ فصلنامه *روزنامه‌نگاری الکترونیک*؛ دوره ۱، ش ۲، ص ۴۳ تا ۵۷.
۶. کیانی، مسعود و آزاده مللی (۱۳۹۷)؛ «اعتبار، روایی و ساختار عاملی مقیاس حسادت زناشویی در شبکه‌های اجتماعی مجازی»؛ فصلنامه *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*؛ ش ۱۹ (۱)، ص ۵۵ تا ۶۸.
۷. متقی، علی بن حسام‌الدین (۱۴۰۹ ق)؛ *کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال*؛ بیروت: مؤسسه الرساله.
۸. میری، مجتبی و محمدتقی سبحانی نیا (۱۳۹۴)؛ «انحراف در غیرت‌ورزی و پیامدهای آن در آموزه‌های اسلامی»؛ فصلنامه اخلاق؛ دوره ۵، ش ۱۹، ص ۱۰۷ تا ۱۳۷.
9. Albrechtslund, Anders (2008); "Online Social Networking as Participatory Surveillance"; *First Monday*, 13 (3), Retrieved Jan 17, 2017, from <http://firstmonday.org/article/view/2142/1949>.
10. Andrejevic, M. (2005); "The Work of Watching One Another: Lateral Surveillance, Risk, and Governance"; *Surveillance & Society*, 2 (4): 479–497.

11. Bowe, G. (2010); "Reading romance: The impact Facebook rituals can have on a romantic relationship"; *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*; 1(2), 61-77.
12. Cave, R. (2011); "Facebook jealousy: Examining the effects of Facebook on adult romantic relationships"; Master's Thesis (Open Access), Longwood University, Retrieved Jan 17, 2017, from https://workstory.s3.amazonaws.com/assets/.../Senior_Thesis_original.doc.
13. Cole, M. (2010); "Jealousy and attachment 2.0: The role of attachment in the expression and experience of jealousy on facebook"; Master's Thesis (Open Access), University of Central Florida. Retrieved Jan 17, 2017, from <http://stars.library.ucf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5402&context=etd>.
14. Darvell, J., Walsh S. P., White, K. M. (2011); "Facebook Tells Me So: Applying the Theory of Planned Behavior to Understand Partner-Monitoring Behavior on Facebook"; *Cyber psychology, Behavior and Social Networking*, 14(12), 717-722.
15. Eby, J. L. (2011); "The Effects of Facebook on Jealousy in Relationships"; Retrieved Jan 17, 2017, from http://www.lagrange.edu/resources/pdf/citations/2011/18_eby_psychology.pdf.
16. Elphinston, R. A. & Noller, P. (2011); "Time to face it! Facebook Intrusion and the Implications for Romantic Jealousy and Relationship Satisfaction"; *Cyber psychology, Behavior and Social Networking*, 14(11), 631-635.
17. Ellison, N., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007); "The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online

- social network sites”; *Journal of Computer-Mediated Communication*; 12, 1143–1168.
18. Farrugia, R. C. (2013); “Facebook and relationships: A study of how social media use is affecting long-term relationships”; Master’s Thesis (Open Access). Rochester Institute of Technology. Retrieved Jan 17, 2017, from <http://scholarworks.rit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1033&context=theses>
19. FUNG Global Retail & Technology (2016); “Deep drive: Social media and brands: Commerce, connections and customer service”; Retrieved Jan 17, 2017, from <http://www.deborahweinswig.com/wp-content/uploads/2016/10/Social-Media-and-Brands-October-18-2016.pdf>
20. Gonzales, A. L., Hancock, J. T. (2011); “Mirror, mirror on my Facebook wall: effects of exposure to Facebook on self-esteem”; *Cyber psychology, Behavior, and Social Networking*, 14, 79–83.
21. Horst, H. A. (2010); *Hanging out, messing around, and seeking out*. Cambridge, MA: The MIT Press.
22. Illig, W.A. (2012); “Making peace with jealousy in polyamorous relationships”; Atlanta Polyamory Weekend Conference. Atlanta. Canada. Retrieved Jan 17, 2017, from http://www.practicalpolyamory.com/images/Jealousy_Updated_10-6-10.pdf
23. Joinson, A. N. (2008); “Looking at, looking up or keeping up with people?: Motives and use of Facebook”; In *Proceeding of the Twenty-sixth Annual SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 1027–1036.
24. Krejcie, R.V., & Morgan, D.W. (1970); “Determining sample size for research Activities”; *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610

25. Lampe, C., Ellison, N. & Steinfield, C. (2006); "A face (book) in the crowd: Social searching vs. social browsing"; In Proceedings of the 2006 20th Anniversary Conference on Computer Supported Cooperative Work, 167–170.
26. Lyon, D. (2007); Surveillance studies: an overview; Cambridge, UK: Polity.
27. Marshall, T. C., Bejanyan, K., Di Castro, G. & Lee, R. A. (2012); "Attachment styles as predictors of Facebook-related jealousy and surveillance in romantic relationships"; Social Psychology, 20 (1). Retrieved Jan 17, 2017, from <https://core.ac.uk/display/6113160>.
28. Marwick, A. E. (2012); "The Public Domain: Surveillance in Everyday Life"; Surveillance & Society 9(4): 378-393.
29. Marx, G. T. (2002); "What's new about the "new surveillance"? Classifying for change and continuity"; Surveillance & Society 1(1): 9-29.
30. Muise, A., Christofides, E., & Desmarais, S. (2009); "More information than you ever wanted: Does Facebook bring out the green-eyed monster of jealousy?"; Cyber Psychology & Behavior, 12(4), 441-444.
31. Nissenbaum, H. F. (2010); Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life; Stanford, CA: Stanford University Press.
32. Orosz, G., Szekeres, A., Kiss, Z. G., Farkas, P. & Roland-Lévy, C. (2015); "Elevated romantic love and jealousy if relationship status is declared on Facebook"; Frontiers in Psychology, 6(214): 2-6.
33. Orr, E. S., Sisic, M., Ross, C. & et al. (2009); "The influence of shyness on the use of Facebook in an undergraduate sample"; Cyber psychology and Behavior, 12, 337–340.

34. Smith, K. (2016); "37 Instagram Statistics for 2016 Marketing"; Retrieved Jan 17, 2017, from <https://www.brandwatch.com/blog/37-instagram-stats-2016/>
35. Tokunaga, R. S. (2011); "Social networking site or social surveillance site? Understanding the use of interpersonal electronic surveillance in romantic relationships"; *Computers in Human Behavior*, 27(2), 705-713.
36. Tosun, L. P. (2012); "Motives for Facebook use and expressing "true self" on the internet"; *Computers in Human Behavior*, 20(4), 1510-1517.
37. Utz, S., & Beukeboom, C. J. (2011); "The role of social network sites in romantic relationships: effects on jealousy and relationship happiness"; *Journal of Computer-Mediated Communication* 16, 511–527.
38. Utz, S., Muscanell, N., & Khalid, C. (2015); "Snapchat elicits more jealousy than Facebook: A comparison of snap chat and Facebook use"; *Cyber psychology, Behavior, and Social Networking*, 18 (3), 141-146.
39. Valenzuela, S., Park, N., & Kee, K. F. (2009); "Is there social capital in a social network site?: Facebook use and college students' life satisfaction, trust, and participation"; *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14, 875–901.
40. White, G. L. (1981); "Jealousy and partner's perceived motives for attraction to a rival"; *Social Psychology Quarterly*, 44, 24–30.

